PISA VA OECD LEARNING COMPASS 2030 XALQARO MEZONLARI ASOSIDA O‘QUVCHILARNING AMALIY SAVODXONLIGINI BAHOLASH MODELLARI

Achilova Gulnoza Allayorovna,
Navoiy shahar 16-sonli ayrim fanlar chuqur o‘rganiladigan ixtisoslashtirilgan maktabning oliy toifali fizika fani o‘qituvchisi

Maqolada o‘quvchilarning amaliy savodxonligini baholash masalasi PISA xalqaro baholash dasturi hamda OECD Learning Compass 2030 konsepsiyasi asosida ko‘rib chiqiladi. Amaliy savodxonlik o‘quvchining faqat bilimni eslab qolishi bilan emas, balki uni real va notanish vaziyatlarda qo‘llashi, ma’lumot va dalillarni tahlil qilishi, asoslangan xulosa chiqarishi hamda muammoga yechim taklif qila olishi bilan belgilanadi. Shu asosda Muammo–Dalil–Tahlil–Yechim (MDTY) algoritmi, TRANSFER-5 bosqichlari va “Iqlim impulsi” pedagogik texnologiyasini birlashtirgan kontekstual baholash modeli taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: *amaliy savodxonlik, PISA, OECD Learning Compass 2030, kontekstual baholash, bilim transferi, tabiiy-ilmiy savodxonlik, ekologik ta’lim, MDTY, TRANSFER-5, “Iqlim impulsi”.*

МОДЕЛИ ОЦЕНКИ ПРАКТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ КРИТЕРИЕВ PISA И OECD LEARNING COMPASS 2030

В статье рассматривается вопрос оценки практической грамотности учащихся на основе международной программы оценки PISA и концепции OECD Learning Compass 2030. Практическая грамотность определяется не только способностью учащегося запоминать и воспроизводить знания, но и умением применять их в реальных и незнакомых ситуациях, анализировать информацию и доказательства, формулировать обоснованные выводы, а также предлагать решения проблем. На этой основе предлагается модель контекстуального оценивания, объединяющая алгоритм «Проблема–Доказательство–Анализ–Решение» (ПДАР), этапы TRANSFER-5 и педагогическую технологию «Климатический импульс».

Ключевые слова: *практическая грамотность, PISA, OECD Learning Compass 2030, контекстуальное оценивание, перенос знаний, естественно-научная грамотность, экологическое образование, ПДАР, TRANSFER-5, «Климатический импульс».*

MODELS FOR ASSESSING STUDENTS’ PRACTICAL LITERACY BASED ON THE INTERNATIONAL CRITERIA OF PISA AND OECD LEARNING COMPASS 2030

The article examines the assessment of students’ practical literacy based on the PISA international assessment programme and the OECD Learning Compass 2030 framework. Practical literacy is defined not only by students’ ability to recall knowledge, but also by their capacity to apply it in real-life and unfamiliar situations, analyse information and evidence, draw well-founded conclusions, and propose solutions to problems. On this basis, a contextual assessment model is proposed that integrates the Problem–Evidence–Analysis–Solution (PEAS) algorithm, the TRANSFER-5 stages, and the “Climate Impulse” pedagogical technology.

Keywords: *practical literacy, PISA, OECD Learning Compass 2030, contextual assessment, knowledge transfer, scientific literacy, environmental education, PEAS, TRANSFER-5, “Climate Impulse”.*

Kirish. Bugungi zamonaviy ta’limda o‘quvchining ma’lum mavzu bo‘yicha qancha ma’lumotni yod olgani bilan bir qatorda, o‘sha bilimdan amalda qanday foydalana olishi ham muhim hisoblanadi. O‘quvchi turli manbalardan olingan axborotni tahlil qilishi, muammoni aniqlashi, dalillarning ahamiyatini baholashi va o‘z qarorini asoslay olishi kerak. Shu sababli amaliy savodxonlik zamonaviy ta’lim natijalarini baholashda muhim mezonlardan biriga aylanmoqda.

Amaliy savodxonlikni faqat o‘qish, yozish yoki hisoblash ko‘nikmalari bilan izohlash yetarli emas. Bu tushuncha o‘quvchining egallagan bilim va ko‘nikmalaridan o‘zgarib turadigan, ba’zan esa ilgari uchramagan vaziyatlarda foydalana olish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Ayniqsa tabiiy-ilmiy fanlarda bilimning amaliy ahamiyati o‘quvchi hodisani tushuntira olishi, dalillarni tahlil qilishi va ular asosida qaror qabul qila olishi orqali namoyon bo‘ladi.

Tadqiqotning maqsadi PISA va OECD Learning Compass 2030 yondashuvlari asosida o‘quvchining bilimni yangi vaziyatga ko‘chirish, dalillarni tahlil qilish, ularni baholash va yechim ishlab chiqish jarayonini diagnostik baholashga xizmat qiladigan metodik modelni asoslashdan iborat.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. PISA xalqaro baholash dasturida o‘qish, matematika va tabiiy-ilmiy savodxonlik o‘quvchining bilimdan real va notanish vaziyatlarda foydalana olishi nuqtayi nazaridan baholanadi. PISA 2025 tabiiy fanlar ramkasida hodisalarni ilmiy tushuntirish, ilmiy tadqiqotlarni loyihalash va baholash, ma’lumot hamda dalillarni tanqidiy talqin qilish, shuningdek ilmiy axborotdan qaror qabul qilish va amaliy harakat uchun foydalanish kabi kompetensiyalar alohida ko‘rsatilgan.

OECD Learning Compass 2030 esa kelajak ta’limining umumiy yo‘nalishini belgilaydi. Unda bilim, ko‘nikma, munosabat va qadriyatlar bir-biri bilan bog‘liq holda qaraladi. Student agency tushunchasi o‘quvchining o‘z oldiga maqsad qo‘yishi, mas’uliyat bilan harakat qilishi va o‘z faoliyatini tahlil qilishi bilan bog‘lanadi. Co-agency esa o‘quvchi, o‘qituvchi, ota-ona va ta’lim muhiti o‘rtasidagi hamkorlikka e’tibor qaratadi.

Learning Compass tarkibidagi Anticipation–Action–Reflection sikli o‘quvchining vaziyatni oldindan baholashi, maqsadli harakat qilishi va natijani tahlil qilib, keyingi faoliyatini yaxshilashini nazarda tutadi. Bu yondashuv amaliy savodxonlikni faqat yakuniy javob orqali emas, balki o‘quvchining fikrlashi va bilimdan foydalanish jarayoni orqali ham baholash zarurligini ko‘rsatadi.

OECDning kompetensiyaviy yondashuvga oid manbalarida ta’lim natijasi alohida dalillarni o‘zlashtirish bilangina emas, balki bilim, ko‘nikma va mas’uliyatli faoliyatning birligi sifatida talqin qilinadi . PISA 2018 baholash mezonida ham kontekst, kompetensiya va bilim o‘rtasidagi bog‘liqlik topshiriqlarni ishlab chiqishning muhim qismi sifatida ko‘rsatilgan.

Umuman olganda, tahlil qilingan manbalar PISA mezonlari va Learning Compass 2030 konsepsiyasi bir-birini metodik jihatdan to‘ldirishini ko‘rsatadi. PISA kompetensiyaning real vaziyatda qanday namoyon bo‘lishini o‘lchashga yordam bersa, Learning Compass 2030 o‘quvchini murakkab va o‘zgaruvchan sharoitlarda faol, mustaqil va mas’uliyatli harakat qilishga tayyorlashga yo‘nalish beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot o‘quvchilarning mavjud bilimlarini yangi, real hayotga yaqin vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish va ushbu ko‘nikmalarni baholashning metodik asoslarini aniqlashga qaratilgan konseptual-tahliliy, modellashtirish, vaziyatli topshiriqlarni loyihalash hamda mezonli baholash yondashuvlari asosida olib borildi. Tadqiqot metodologiyasining asosini bilimni shunchaki o‘zlashtirish darajasida emas, balki uni notanish yoki o‘zgartirilgan sharoitda tanlash, moslashtirish, tahlil qilish, asoslash va amaliy faoliyatga ko‘chirish jarayoni sifatida ko‘rib chiqish tashkil etdi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida xalqaro baholash dasturlari va zamonaviy ta’lim konsepsiyalarida o‘quvchining bilimdan foydalanish faoliyatiga qo‘yiladigan talablar o‘rganildi. Xususan, PISA 2025 Assessment and Analytical Framework hamda OECD Learning Compass 2030 konseptual hujjatlarida aks etgan amaliy savodxonlik, kompetensiyaviy yondashuv, bilimni qo‘llash, muammoni hal qilish, dalillarga tayangan fikrlash, refleksiya va student agency bilan bog‘liq jihatlar qiyosiy-tahliliy asosda ko‘rib chiqildi. Tahlil jarayonida o‘quvchining tayyor bilimni qayta aytib berishi bilan ushbu bilimni muayyan vaziyatga mustaqil ko‘chira olishi o‘rtasidagi metodik farq asosiy mezon sifatida belgilandi.

Mazkur tahlil natijasida bilimni yangi vaziyatda qo‘llash jarayoni bir martalik harakat emas, balki o‘zaro bog‘langan fikrlash amallarining ketma-ketligi sifatida talqin qilindi. Bunda o‘quvchi, avvalo, vaziyatning mohiyatini anglaydi, muammoni ajratib oladi, unga aloqador ma’lumotlarni tanlaydi, mavjud bilimlar orasidan zarur bilimni faollashtiradi, ushbu bilimni yangi sharoitga moslashtiradi, dalillar asosida tahlil olib boradi va yakunda asoslangan yechim yoki taklif ishlab chiqadi. Shundan kelib chiqib, tadqiqotda bilim transferini faqat natija orqali emas, balki unga olib keluvchi fikrlash jarayonlari orqali aniqlash tamoyili qabul qilindi.

Keyingi bosqichda xalqaro mezonlarda ifodalangan mazkur talablar tabiiy-ilmiy mazmundagi hamda ekologiya va iqlim bilan bog‘liq real hayotiy vaziyatlarga moslashtirildi. Bunda ekologiya yoki iqlim masalasi alohida o‘quv materiali sifatida emas, balki o‘quvchining mavjud fan bilimlarini ishga tushiruvchi kontekst sifatida qo‘llanildi. Shu asosda “Iqlim impulsi” texnologiyasi ishlab chiqildi. Uning asosiy vazifasi dars mazmunini o‘zgartirish yoki fan dasturiga qo‘shimcha mavzular kiritish emas, balki o‘rganilayotgan bilimning amaliy ahamiyatini ochib beradigan qisqa muammoli vaziyatni yaratishdan iborat.

“Iqlim impulsi” texnologiyasida muammoli vaziyat kundalik hayot, mahalliy hudud, tabiat hodisalari, resurslardan foydalanish, chiqindilar, suv, havo, energiya, biologik xilma-xillik, iqlim o‘zgarishi yoki inson faoliyatining tabiatga ta’siri bilan bog‘liq real yoki real hayotga yaqin holatlar asosida shakllantiriladi. Bunday vaziyat o‘quvchini tayyor formulani, ta’rifni yoki qoidani takrorlashga emas, balki “mazkur vaziyatda qaysi bilim kerak?”, “bu bilimdan qanday foydalanish mumkin?”, “qaysi dalil qarorni asoslaydi?” kabi fikrlash amallariga olib keladi. Shu jihatdan “Iqlim impulsi” darsning asosiy mazmunini

almashtirmaydigan, balki mavjud fan bilimlarini amaliy vaziyatga olib chiqadigan mikro-metodik vosita sifatida qaraladi.

Tadqiqotda o‘quvchining vaziyatni anglash va fikrlash faoliyatini izchil tashkil etish uchun Muammo–Dalil–Tahlil–Yechim (MDTY) modeli qo‘llanildi. MDTY o‘quvchi faoliyatining mazmuniy-mantiqiy ketma-ketligini ifodalovchi to‘rt bosqichdan tashkil topadi.

Birinchi bosqichda o‘quvchi berilgan vaziyatni o‘rganadi, undagi asosiy masalani ajratadi va aynan nimani aniqlash yoki hal qilish zarurligini belgilaydi. Mazkur bosqichning asosiy natijasi vaziyatdagi ikkilamchi ma’lumotlardan asosiy muammoni farqlay olishdir. Ikkinchi bosqichda o‘quvchi muammoni tushunish va hal qilish uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlarni ajratadi. Raqamlar, kuzatuv natijalari, jadval, grafik, matn, tajriba natijasi yoki boshqa faktik ma’lumotlar tahlil uchun asos sifatida olinadi. Bunda ma’lumotning mavjudligi emas, balki uning muammoni hal qilishdagi ahamiyatini anglash muhim hisoblanadi. Uchinchi bosqichda esa o‘quvchi tanlangan dalillarni avval o‘zlashtirilgan bilimlar bilan bog‘laydi, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlaydi, hodisalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni izohlaydi va vaziyatga mos ilmiy tushuntirish ishlab chiqadi. Mazkur bosqich bilimni oddiy eslashdan uni funksional ravishda qo‘llashga o‘tishni ta’minlaydi. Va nihoyat to‘rtinchi bosqichda o‘quvchi o‘tkazilgan tahlil asosida muammoga javob beradigan xulosa, amaliy taklif yoki yechimni shakllantiradi. Yechimning qiymati faqat uning to‘g‘riligiga emas, balki dalillar bilan asoslanganligi, vaziyatga mosligi va mantiqiy izchilligiga ko‘ra aniqlanadi.

MDTY modeli bilan bir qatorda bilim transferining ichki mexanizmini aniqlashtirish maqsadida TRANSFER-5 modeli ishlab chiqildi. Ushbu model o‘quvchining avval o‘zlashtirilgan bilimni yangi sharoitga ko‘chirish jarayonini besh ketma-ket amal orqali tavsiflaydi: Tanlash → Bog‘lash → Moslashtirish → Qo‘llash → Tekshirish.

“Tanlash” bosqichida o‘quvchi berilgan vaziyatni hal qilish uchun avval o‘zlashtirilgan bilimlar orasidan zarur bo‘lganini aniqlaydi. “Bog‘lash” bosqichida tanlangan bilim vaziyatdagi ma’lumot, hodisa yoki muammo bilan aloqaga keltiriladi. “Moslashtirish” bosqichida mavjud bilim yangi sharoitning xususiyatlariga muvofiq qayta talqin qilinadi yoki undan foydalanish usuli belgilanadi. “Qo‘llash” bosqichida bilim aniq vazifani bajarish, hisoblash, izohlash, taqqoslash, xulosa chiqarish yoki yechim ishlab chiqishda amalda qo‘llanadi. “Tekshirish” bosqichida esa olingan natijaning vaziyatga muvofiqligi, dalillar bilan asoslanganligi va mantiqiy jihatdan izchil ekani qayta ko‘rib chiqiladi.

MDTY va TRANSFER-5 modellari bir-birini takrorlamaydi, balki o‘quv faoliyatining turli tomonlarini ochib beradi. MDTY asosan muammoli vaziyat bilan ishlashning tashqi mantiqiy ketma-ketligini ifodalasa, TRANSFER-5 bilimning bir vaziyatdan boshqasiga ko‘chirilishi jarayonini operatsion jihatdan tavsiflaydi. Shu sababli tadqiqot metodikasida mazkur ikki model o‘zaro integratsiyalangan holda qo‘llanadi. Natijada “Iqlim impulsi” orqali yaratilgan vaziyat MDTY asosida fikrlash faoliyatini tashkil etadi, TRANSFER-5 esa o‘quvchining bilimni ushbu vaziyatda qanday tanlagani va qo‘llaganini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotning metodik mexanizmi quyidagi izchillik asosida tashkil etildi: ekologiya yoki iqlim bilan bog‘liq real hayotiy vaziyatni tanlash → “Iqlim impulsi” orqali muammoli kontekst yaratish → muammoni aniqlash → zarur dalillarni ajratish → tegishli bilimni tanlash → bilimni vaziyat bilan bog‘lash → uni yangi sharoitga moslashtirish → dalillar asosida tahlil qilish → bilimni amalda qo‘llash → yechim yoki taklif ishlab chiqish → natijani tekshirish → refleksiya. Mazkur ketma-ketlik o‘quvchining “bilaman” holatidan “bilimimdan foydalana olaman” holatiga o‘tishini kuzatish imkonini beradi.

Vaziyatli topshiriqlarni ishlab chiqishda bir nechta metodik talablar asos qilib olindi. Birinchidan, topshiriq tegishli fan dasturidagi mavjud bilimga tayanishi va o‘quvchidan dasturdan tashqari maxsus bilimni talab qilmasligi lozim. Ikkinchidan, vaziyat o‘quvchiga tanish bo‘lishi mumkin bo‘lgan real hayotiy kontekstga ega bo‘lishi, biroq topshiriqning javobi bevosita matnda tayyor holda berilmasligi kerak. Uchinchidan, vazifa o‘quvchidan kamida bitta fikrlash amalini — tanlash, taqqoslash, bog‘lash, izohlash, asoslash, hisoblash yoki xulosa chiqarishni talab qilishi zarur. To‘rtinchidan, topshiriqda berilgan ma’lumotlar yechimni asoslash uchun yetarli, biroq mexanik ravishda ko‘chirib olishga imkon bermaydigan darajada tuziladi. Beshinchidan, topshiriq yakuniy javobdan tashqari o‘quvchining fikrlash yo‘lini ham aniqlash imkonini berishi kerak.

Baholash metodikasida natijaga yo‘naltirilgan yondashuv bilan jarayonni baholash tamoyili birlashtirildi. Shuning uchun o‘quvchining faqat yakuniy javobi emas, balki vaziyatni anglash sifati, muammoni to‘g‘ri ajratishi, zarur bilimni tanlay olishi, dalillarni maqsadli qo‘llashi, sabab-oqibat munosabatlarini tushuntirishi, bilimni yangi sharoitga moslashtirishi, yechimni asoslay olishi va o‘z faoliyatini qayta ko‘rib chiqishi ham hisobga olinadi.

Baholash mezonlari quyidagi asosiy yo‘nalishlar bo‘yicha shakllantirildi:

1. Vaziyatni anglash — o‘quvchining berilgan holat mazmunini tushunishi va undagi asosiy muammoni aniqlashi.

2. Bilimni tanlash — muammoni hal qilish uchun tegishli fan bilimlari, tushunchalari, qonuniyatlari yoki usullarini ajrata olishi.

3. Dalildan foydalanish — mavjud ma’lumotlar, faktlar, grafiklar, jadval yoki kuzatuv natijalaridan maqsadli foydalanishi.

4. Bilimni moslashtirish — o‘zlashtirilgan bilimni yangi sharoit talablariga muvofiq qo‘llash usulini topishi.

5. Tahliliy fikrlash — sabab-oqibat aloqalarini aniqlashi, ma’lumotlarni o‘zaro bog‘lashi va ilmiy asoslangan izoh berishi.

6. Yechim ishlab chiqish — vaziyatga mos, mantiqan asoslangan va amaliy jihatdan maqbul xulosa yoki taklif bera olishi.

7. Refleksiya — qo‘llangan usul va olingan natijani baholashi, xatoni aniqlashi yoki yechimni takomillashtirish imkoniyatini ko‘rsata olishi.

Mazkur mezonlar asosida o‘quvchilarning faoliyati darajalar bo‘yicha ham tavsiflanishi mumkin. Boshlang‘ich darajada o‘quvchi vaziyatning umumiy mazmunini tushunsa-da, zarur bilimni mustaqil tanlash yoki uni yangi sharoitga ko‘chirishda qiyinchilikka duch keladi. O‘rta darajada u tegishli bilim va dalillarni tanlay oladi, biroq ularni birlashtirish, asoslash yoki yangi vaziyatga moslashtirishda qisman yordamga ehtiyoj sezadi. Yuqori darajada esa o‘quvchi muammoni mustaqil aniqlaydi, zarur bilimni tanlaydi, dalillar bilan bog‘laydi, bilimni yangi sharoitga moslashtiradi, mantiqiy yechim ishlab chiqadi va o‘z xulosasini asoslay oladi.

Tadqiqot metodologiyasining muhim jihatlaridan biri — “Iqlim impulsi”ni darsning asosiy mazmuniga aylantirmaslikdir. U amaldagi fan dasturi, DTS talablari va darsning umumiy tuzilishini saqlagan holda, mavzuning muayyan bosqichida qisqa muammoli kontekst yaratishga xizmat qiladi. Shu sababli metodika boshqa o‘qituvchi tomonidan ham mavjud dars sharoitida qo‘llanishi mumkin bo‘lgan mikro-metodik yechim sifatida loyihalashtirildi. Uning qo‘llanishi uchun alohida dars yoki katta vaqt hajmi talab etilmaydi; asosiy e’tibor mavjud o‘quv mazmunini yangi vaziyat bilan bog‘lashga qaratiladi.

Tadqiqotda metodikaning samaradorligini aniqlash uchun diagnostik yondashuv ham nazarda tutildi. Dastlabki va yakuniy topshiriqlar orqali o‘quvchilarning bilimni yangi vaziyatda qo‘llash darajasidagi o‘zgarishlar aniqlanadi. Bunda faqat o‘rtacha natijaning o‘zgarishi emas, balki alohida ko‘nikmalar — muammoni aniqlash, bilimni tanlash, dalildan foydalanish, tahlil qilish, bilimni moslashtirish, yechim yaratish va refleksiya bo‘yicha rivojlanish dinamikasi ham tahlil qilinadi. Natijalarni statistik qayta ishlash orqali tajriba va nazorat guruhlaridagi o‘zgarishlarning ishonchliligi aniqlanishi mumkin.

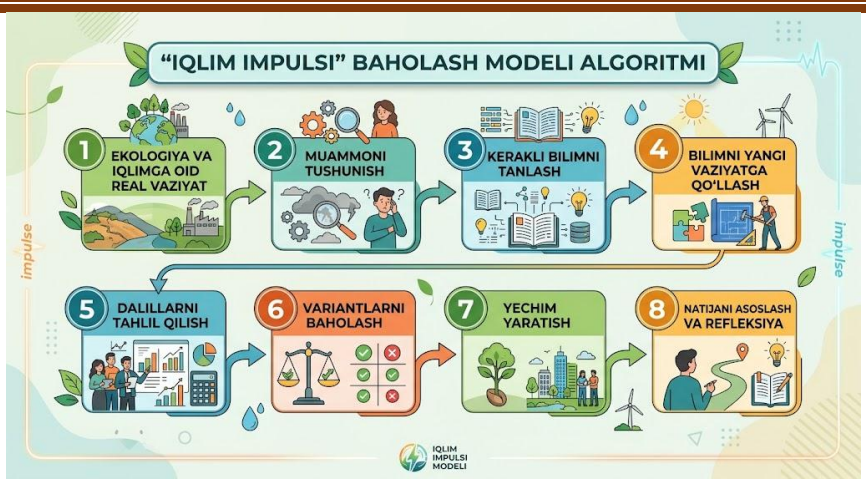
Shunday qilib, ishlab chiqilgan metodologiya bilimni o‘zlashtirish, uni yangi vaziyatga ko‘chirish va natijani baholashni yagona pedagogik tizimga birlashtiradi. “Iqlim impulsi” o‘quv faoliyati uchun real hayotiy kontekstni yaratadi, MDTY o‘quvchining muammoni tahlil qilish va yechimga kelish mantiqini belgilaydi, TRANSFER-5 esa mavjud bilimning yangi sharoitda qanday tanlanishi, bog‘lanishi, moslashtirilishi, qo‘llanishi va tekshirilishini operatsion jihatdan ifodalaydi. Shu asosda baholash jarayoni faqat “to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri javob”ni aniqlash bilan cheklanmay, o‘quvchining bilimdan foydalanish jarayonini ham ko‘rsatadigan diagnostik mexanizmga aylanadi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Tahlil natijasida amaliy savodxonlikni baholash uchun o‘zaro bog‘liq besh komponent ajratildi: 1) bilimni aniqlash; 2) bilimni qo‘llash; 3) tahlil qilish; 4) baholash; 5) yangi yechim yaratish. Ushbu ketma-ketlik o‘quvchining faqat “nimani bilishi”ni emas, balki “bilimini qanday ishlatishi”ni ham kuzatish imkonini beradi.

Masalan, o‘quvchi issiqxona effektining mohiyatini darslikdagi ma’lumotlarga tayangan holda to‘g‘ri tushuntirishi uning mavzu bo‘yicha bilimga ega ekanini ko‘rsatadi. Ammo ma’lum hududdagi harorat o‘zgarishi, energiya iste’moli yoki yashil hududlarning qisqarishi haqidagi ma’lumotlarni tahlil qilish, muammoning sabablarini aniqlash va uning ta’sirini kamaytirish bo‘yicha taklif ishlab chiqish bilimni yangi vaziyatga ko‘chirish, dalillar bilan ishlash va yechim yaratishni talab qiladi.

Xuddi shunday, biologiya fanida fotosintez jarayonini o‘rgangan o‘quvchiga shahar hududidagi yashil maydonlarning kamayishi bilan bog‘liq vaziyat berilsa, undan fotosintez haqidagi bilimni qayta aytib berish emas, balki shu bilimni yangi sharoitga qo‘llash kutiladi. O‘quvchi o‘simliklarning atmosfera gazlari muvozanatidagi rolini tushuntirishi, yashil maydonlarning qisqarishi oqibatlarini baholashi va muammoni kamaytirish bo‘yicha amaliy taklif ishlab chiqishi mumkin.

Shu asosda “Iqlim impulsi” baholash modeli quyidagi ketma-ketlikni taklif etadi:

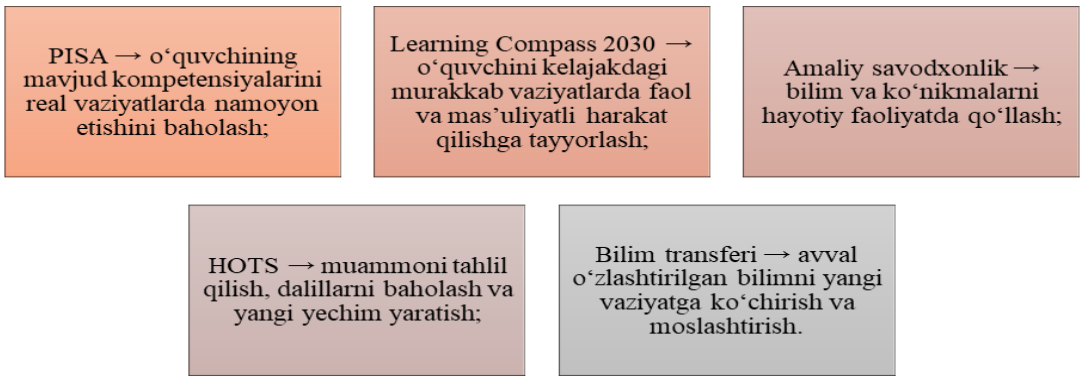

1-rasm. “Iqlim impulsi” baholash modeli quyidagi ketma-ketligi

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu model PISAga xos kontekstual vaziyatni, Learning Compass 2030da ta’kidlangan faol va mas’uliyatli o‘quvchi pozitsiyasini hamda yuqori darajadagi fikrlash jarayonlarini yagona diagnostik yondashuvda birlashtirish imkonini beradi.

Muhokama. Taklif etilgan modelning muhim jihati shundaki, o‘quvchi faoliyati faqat “to‘g‘ri” yoki “noto‘g‘ri” javob bilan baholanmaydi. Masalan, o‘quvchi yakuniy xulosada xatoga yo‘l qo‘ygan bo‘lsa ham, muammoni to‘g‘ri aniqlagan, kerakli dalillarni tanlagan yoki mantiqiy tahlil qilgan bo‘lishi mumkin. Bunday natija o‘qituvchiga o‘quvchining qaysi bosqichda qiynalayotganini aniqlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, PISA va Learning Compass 2030 bir xil vazifani bajaradigan tizimlar emas. PISA kompetensiyalarning real vaziyatlarda qanday namoyon bo‘lishini baholashga yo‘naltirilgan. Learning Compass 2030 esa kelajak ta’limining maqsadlari, o‘quvchi agentligi va kompetensiyalarni rivojlantirishga doir konseptual yo‘nalishni belgilaydi. Shuning uchun ularni birlashtirishda har bir yondashuvning o‘ziga xos vazifasini saqlab qolish muhim.

2-rasm.

Taklif etilgan model ekologiya va iqlimga oid kontekstlar uchun mos bo‘lsa-da, uni ta’lim amaliyotiga joriy etishda bir qator shartlarga e’tibor berish zarur. Avvalo, topshiriqlar o‘quvchilarning yosh va tayyorgarlik darajasiga mos bo‘lishi kerak. Bundan tashqari, topshiriqlarda ishlatiladigan dalillar ishonchli bo‘lishi, baholash rubrikalari aniq ishlab chiqilishi va turli baholovchilar tomonidan qo‘yiladigan natijalarda izchillik ta’minlanishi lozim.

Mazkur maqola konseptual-metodik modelni asoslashga qaratilgan. Modelning samaradorligini statistik jihatdan aniqlash uchun keyingi bosqichda tajriba-sinov ishlarini o‘tkazish, nazorat va tajriba guruhlarini shakllantirish hamda o‘quvchilarning oldingi va keyingi natijalarini taqqoslash asosida empirik tadqiqot olib borish zarur.

Xulosa. PISA va OECD Learning Compass 2030 yondashuvlari amaliy savodxonlikni o‘quvchining egallagan bilim hajmi bilan emas, balki ushbu bilimni real va notanish vaziyatlarda qo‘llay olishi bilan bog‘lash uchun muhim metodologik asos beradi. Shu sababli amaliy savodxonlikni baholashda o‘quvchining bilimni aniqlashi, undan foydalanishi, ma’lumot va dalillarni tahlil qilishi, variantlarni baholashi hamda yangi yechim ishlab chiqishi hisobga olinishi kerak. Shunday qilib, PISA va Learning Compass 2030 yondashuvlari tadqiqotning turli qismlarini metodologik jihatdan to‘ldiradi. Birinchisi o‘quv natijasini aniqlash va baholash uchun mezonlar beradi, ikkinchisi esa ushbu natijaga erishishga xizmat qiluvchi ta’lim falsafasi va kompetensiyaviy yo‘nalishni kengaytiradi (OECD, 2026; OECD, 2019).

Yuqoridagi xalqaro yondashuvlar asosida amaliy savodxonlikni baholashni faqat fan bilimlarini tekshirish bilan chegaralab bo‘lmaydi. Bunday baholashda kamida beshta o‘zaro bog‘liq jihatni hisobga olish maqsadga muvofiq:

1. Bilimni aniqlash — o‘quvchining muayyan vaziyatni tushunish uchun zarur bilimlarni tanlay olishi.
2. Bilimni qo‘llash — mavjud bilimlardan berilgan vaziyatni izohlash yoki muammoni hal qilishda foydalanishi.
3. Tahlil qilish — ma’lumotlar, sabablar, oqibatlar va bog‘lanishlarni aniqlashi.
4. Baholash — dalillar va muqobil yechimlarni mezonlar asosida solishtirishi hamda asoslangan xulosa chiqarishi.
5. Yaratish — o‘z bilimlari va mavjud dalillardan foydalanib yangi taklif, model, loyiha yoki amaliy yechim ishlab chiqishi.

MDTY algoritmi, TRANSFER-5 bosqichlari va “Iqlim impulsi” texnologiyasining birlashtirilishi o‘quvchining bilimni yangi vaziyatga qanday ko‘chirishini bosqichma-bosqich kuzatish imkonini beradi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv o‘quvchi qaysi bosqichda qiyinchilikka duch kelayotganini aniqlashga yordam beradi. Bu esa baholash natijalaridan faqat natijani qayd etish uchun emas, balki keyingi ta’lim jarayonini rejalashtirish uchun ham foydalanish imkonini yaratadi.

Modelning keyingi ilmiy vazifasi uni real ta’lim sharoitida sinovdan o‘tkazish, baholash mezonlarining ishonchliligi va haqiqiyligini empirik asosda tekshirishdan iborat.

Adabiyotlar:

1. Yo‘ldoshev J.G‘. Pedagogik innovatsiyalar. — Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Tojiyev M.Q. Pedagogik innovatika asoslari. — Toshkent: Fan, 2016.
3. Fullan M., Quinn J. Coherence: The Right Drivers in Action for Schools, Districts, and Systems. — Thousand Oaks: Corwin, 2016.
6. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. — 2006. — Vol. 108, No. 6. — P. 1017–1054.
7. OECD. The OECD Learning Compass 2030: A Series of Concept Notes. — Paris: OECD Publishing, 2019.
8. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. — Paris: OECD Publishing, 2023. — 291 p.
9. OECD. (2019). OECD Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass 2030 (Concept Note Series). https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/edu/education-2040/1-1-learning-compass/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf
10. OECD. Teaching for Today's World: Results from TALIS 2024. — Paris: OECD Publishing, 2025.
11. OECD. AI Adoption in the Education System: International Insights and Policy Considerations. — Paris: OECD Publishing, 2025.
12. Xolmatova N.M. O‘quvchilarda funksional savodxonlikni shakllantirishning pedagogik asoslari // Ta’lim va innovatsiyalar. — Toshkent, 2022.
13. OECD. PISA: Programme for International Student Assessment. — Paris: OECD Publishing, 2026.